

УДК [930.2:398.23](4+7)"1920/2020"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.06.1376>

ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ СОРОМІЦЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ В ЄВРОПІ ТА ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ (1920—2020)

Марія МАЄРЧИК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7535-4319>

кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
Інститут народознавства НАН України,
відділ соціальної антропології,
проспект Свободи, 15, 79000, Львів, Україна,
e-mail: mayerchykmaria@gmail.com

Maria MAYERCHYK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7535-4319>

*Candidate of Sciences, Senior Research Associate,
Ethnology Institute of the National Academy
of Sciences of Ukraine,
Social Anthropology Department,
15, Svobody Ave, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: mayerchykmaria@gmail.com*

HISTORIOGRAPHY OF BAWDY FOLKLORE IN EUROPE AND NORTH AMERICA (1920—2020)

Мета статті — подати огляд праць, що були оприлюднені упродовж 1920—2020 рр. в Україні і в інших слов'янських країнах, а також у Північній Америці (*хронологічні та територіальні межі дослідження*), і скеровані на вивчення сороміцького фольклору зокрема і етнографії сексуальності загалом.

Об'єкт дослідження — праці, що мали прямий чи опосередкований стосунок до української, або ширше — слов'янської етнографії. Окрім того, в статті здійснено періодизацію досліджень сороміцького фольклору і визначено основні методологічні підходи, характерні для кожного з аналізованих періодів. Зокрема, в праці здійснено огляду публікацій 1920—1930-х рр. у слов'янських країнах (Болгарії, Сербії, Україні, Чехії та Росії) і показано процес медикалізації досліджень в області етнографії сексуальності. Наступний період обіймає повоєнні 1960—1970-ті рр. Структурно-семантичні дослідження в сфері вивчення сороміцького фольклору, які характеризують 1980—2000-ті рр., представлені на прикладі слов'янського фольклору.

Завершує статтю короткий огляд сороміцького фольклору, що з'явилися від початку 2000-х до нашого часу. Ці публікації характеризує радше пошук методологій.

Ключові слова: сороміцький фольклор, слов'янська фольклористика, історіографія фольклору.

This paper offers a review of the 1920—2020 publications in Ukraine and other Slavic countries and North America, exploring bawdy folklore in particular and ethnography of sexuality in general. The paper primarily focuses on publications relating to Ukrainian or, more generally, Slavic ethnography.

Besides, periodization of the publications on bawdy folklore is conducted, and the main methodological frameworks of each period are identified. In particular, in the paper, I define the period of the 1920s—1930s when a number of publications in Bulgaria, Serbia, Ukraine, the Czech Republic, and Russia appeared.

Based on these publications, I show the growing tendency to the medicalization of the ethnography of sexuality at that time. The next period, encompassing the 1960s—1970s, is characterized by the influence of psychoanalysis. The application of the psychoanalytic framework to folklore studies is exemplified by works of the USA scholars. Structural-semantic studies of bawdy folklore were typical for the 1980s—2000s. Here I review works examining Slavic folklore. In the final chapter, I consider publications of the Ukrainian scholars in the 2000s till now. These publications are characterized by the search of methodologies.

Keywords: bawdy folklore, Slavic folkloristics, historiography of folklore.

Вступ. Цю статтю присвячено огляду праць, які вивчають сороміцький фольклор в традиційній культурі. Такі дослідження почали з'являтися в ХІХ столітті. Але в цій статті я розглядаю тільки публікації від 1920 до 2020 року. Аналізу праць попереднього історичного періоду присвячено мою передмову до видання сороміцьких матеріалів з особового архіву Федора Вовка, які ми упорядкували разом з Оленою Боряк, та інші [1; 2].

В запропонованій статті я вивчаю публікації в області сороміцького фольклору, що з'явилися як в Україні, так і у інших слов'янських країнах, а також у Північній Америці. Основний фокус праці зосереджено на тих дослідницьких центрах та працях, що мали прямий чи опосередкований стосунок до української, або ширше — слов'янської етнографії та фольклористики. Тут я також визначаю основні етапи розвитку таких досліджень.

Основна частина.

1. 1920—1930-ті роки, східноєвропейський контекст: етнографія і медицина

Українська етнографія сексуальності 1920х років представлена багатими польовими матеріалами, що були накопичені завдяки діяльності Етнографічної комісії, заснованої 1921 року при Всеукраїнській Академії Наук в Києві. Ці матеріали зберігаються тепер в Наукових архівних фондах рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського Національної академії наук України. Великі і щедри збірки сороміцьких текстів розсіпані по різних колекціях. Згадаю для прикладу лиш кілька з них: добірка сороміцького фольклору в записках фольклориста та етнографія Гната Танцюри [3], сороміцькі казки в записках письменниці Ірини Карнаухової [4], вірці сороміцького фольклору в записках Д. Матушевської [5] та І. Дроботюка [6], сороміцькі загадки в записках А. Пашківського [7] та інші. В той само період з'являють аналітичні праці, де здійснено спроби аналізу різних матеріалів. Перш за все ці дослідження здійснюються в межах діяльності Кабінету примітивної культури та народної творчості в Києві, що функціонував у 1925—1930 роках при Науководослідній кафедрі історії України ВУАН. Так, наприклад, 1928 року Василь Денисенко опублікував працю «Шлюбний ритуал та обряди на Україні» Хв. К. Вовка у першій — болгарській і другій

— французькій редакції, де порівнює і аналізує дві редакції статті Федора Вовка про весілля [8]. В цій праці Вовк вперше в історії української етнографії залучив до аналізу матеріал сороміцького фольклору [9; 10]. Денисенко встановлює послідовність написання Вовком обидвох версій праці. Поетаяк публікації вийшли друком майже синхронно — в 1890—1891 і в 1891—1892 роках, — то послідовність їх написання була неочевидною. Денисенко проаналізував відмінності між двома варіантами тексту і встановив, що першою була написана робота болгарською мовою, а потім французька. Окрім цього, тоді ж були опубліковані студії Федора Савченка про дівоцькі та парубоцькі громади [11], роботи Катерини Грушевської про ритуальне оголення [12], а також розділ про парубоцькі громади в монографії Михайла Грушевського про початки громадянства [13]. Вивчення дошлюбних молодіжних громад традиційно було у фокусі уваги етнографії сексуальності.

В 1920—1930-ті роки активна дослідницька робота в області етнографії сексуальності відбувалася і в інших слов'янських країнах. Цікавою є, наприклад, ціла серія статей болгарського філософа та есеїста Найдена Шейтанова, який у своїх працях значною мірою спирається на традиційну культуру. Серед його публікацій згадаю статті «Сексуальна філософія болгарина», «Еротична космогонія на Балканах», «Увід у болгарську сексологію» та «Сексократія» [14; 15; 16; 17]. Автор вказував на надзвичайну поширеність і недостатню вивченість «сексуального фольклору». У статті «Сексуальна філософія болгар» він пише (курсив як в оригіналі): «Болгарський сексуальний фольклор тою чи іншою мірою відомий усім. Але, якщо я не помиляюся, ніхто досі не робив нашу нецінливу народну словесність предметом наукового чи філософського дослідження чи аналізу. Причина цьому відома. Наші освічені мужі вважають, що благопристойним людям не личить говорити про «делікатні справи» подружнього життя» [14, с. 241]. Інший болгарський суспільний і культурний діяч Стефан Гідіков у той само період друкує статтю «Сексуальна скутість болгарина як основа його характеру» (1934) [18].

Розвідка сербського лікаря, професора і декана Медичного факультету в Белграді Александра Костіча «Сексуальність в сербській народній поезії» (1933) є яскравим прикладом схрещення фольклору

і медицини. Костіч розглядає фольклорні пісні крізь призму модерного дискурсу сексуальності, в результаті в нього складається ось яка картина. Книжка розділена на дві частини «Манифестації нормального сексуалітету» (Манифестація нормального сексуалітету) і «Манифестації ненормального сексуалітету» (Манифестація ненормального сексуалітету). В розділі про нормальний «сексуалітет», автор на основі аналізу народних пісень формує такі підрозділи: «Тілесна краса жінки», «Тілесна краса чоловіка» (тут робить ремарку, що в цьому сенсі народні пісні є «много сиромашніє» — «суттєво бідніші»), «Поява пубертату», «Сила статевого інстинкту», «Вплив почуттів на статевий потяг», «Роль зовнішнього вигляду», «Вплив їжі і напоїв», «Значення запахів», «Значення слуху», «Значення доторків», «Сексуальна ініціатива», «Важливість молодості», «Значення любовної гри», «Повна сила», «Значення незаїманості», «Значення любові», «Ставлення до іншої раси і віри», «Ненаситність статевого бажання» та інші. Розділ про «ненормальний сексуалітет» містить такі частини: «Кровосумішка», «Ознаки гостювого сексу» (коли господар дому пропонує гостеві на ніч жінку із своєї родини), «Кохання втрьох», «Некрофілія», «Геронтофілія і педофілія», «Содомія», «Ознаки садизму» і «Ознаки фетишизму» [19].

Упродовж 1930х років в Чехословаччині був оприлюднений тритомник чеського сороміцького фольклору і словника лайки під назвою «Криптадії: внесок у вивчення сексуального життя нашого народу» (1932—1939). Упорядкував і видав томи власним коштом чеський педагог Карл Ярослав Обратіл (всі три томи були перевидані в наш час) [20].

В той само період з'являється ціла серія російських досліджень, з яких згадаю три: «Еротика в великоруській народній казці» (1929) Александра Нікіфорова [21], «Символіка сновидінь Фрейда в світлі російських загадок» (1935) Варвари Адріанової-Перетц [22], а також знаменита праця Петра Богатирьова «Ігри в поховальних обрядах Закарпаття», де автор з-поміж іншого розглядає сороміцькі ігри під час ночувань при мерцеві. Франкомовну працю було опубліковано 1926 року в паризькому виданні «Le Monde Slave» і перекладено на російську в наш час [23].

Важливо зазначити, що в цей час сексуальність найбільш типово вважається об'єктом медичних та

психіатричних досліджень, які, своєю чергою, доволі часто звертаються до матеріалів з етнографії сексуальності. Найвідомішими серед медичних установ, що здійснювали таку наукову роботу, є харківські інституції, зокрема Український науково-дослідницький психоневрологічний інститут (заснований в 1921—1922 роках), Український інститут клінічної психіатрії і соціальної психогієни (1926). На основі цих та ще деяких інших інституцій 1932 року було створено Українську психоневрологічну академію, згодом перейменовану на Всеукраїнський психоневрологічний інститут (1937) [24, с. 3—4]. Упродовж 1920—1930-х років в межах цих установ було здійснено та опубліковано кілька винятково цікавих з етнографічної точки зору досліджень. Серед найприкметніших згадаю монографію «Статеве життя селянки» Залмана Гуревича та А. Ворожбит [25]. В основі дослідження лежить масове анкетування жінок, яке здійснювалося через сільські амбулаторії в ранньорадянській Україні. Але окрім того монографія також щедро цитує етнографічні дослідження Федора Вовка, Миколи Сумцова й Івана Біньковського. Іншою працею є монографія «Сучасне полове життя (соціально-гігієнічне дослідження)» Гуревича та Ф. Гроссера, автори аналізують матеріали анкетування харківського студентства [26]. Моя спроба знайти в Харкові архіви цих досліджень не мала успіху, найімовірніше, їх було втрачено під час Другої світової війни. Діяльність згаданих медичних центрів тепер активно вивчається, але й тепер не ідентифіковано всіх осіб, чий імена згадано на обкладинках цих монографій (тому деякі з наведених вище прізвищ я подаю тільки з ініціалами) [27]. Певний інтерес з точки зору етнографії сексуальності складають також численні просвітні брошури і книжки про статеве життя, що масово публікувалися на початку ХХ століття в Одесі, Харкові, Києві, Львові та інших містах [28; 29; 30].

2. 1960—1970-ті роки, північноамериканський контекст: фольклор і психоаналіз

В 1960-ті роки під впливом феміністичної і сексуальної революції на Заході з'явилися умови для досліджень сексуальності, в тому числі й «сексуальності» в фольклорі. В грудні 1960 року в рамках щорічної конференції Товариства американського фольклору відбулося засідання секції, присвяченої «вивченню фольклорних сюжетів, що дотепер

зискавали мало уваги, а саме — традиційної еротики, грубого, обценного фольклору і скатологічних сюжетів», — писав учасник панелі Франк Гофман [31, с. 189]. Це була мабуть одна з перших академічних подій такого гатунку. В цій панелі брав участь також Гершон Легман, американський фольклорист і автор цілої низки праць про «грубий і непристойний» фольклор, ключовий дослідник у цій царині. У своєму виступі він ставить в приклад європейську фольклористику англо-американській і пише: «В Росії, Німеччині, Франції та Італії, цей матеріал (сексуальний фольклор. — М. М.) вже давно зібрано і повністю опубліковано ще між 1865 і, найпізніше, 1914 роками, і тепер він не викликає жодного специфічного історичного інтересу», тоді як «британські та американські фольклористи і особливо записувачі фольклору щойно тепер раптом з'ясовують для себе, що секс існує» [32, с. 200]. У своєму виступі Легман пробує очудники загальноприйняту конвенцію, згідно якої саме еротичний фольклор вважається непристойним. Він пише: «Секс і його фольклор є куди цікавішим, ціннішим і важливішим в історичному і соціальному аспектах ніж, наприклад, балади про вбивство, насильство, тортури, зраду, дітовбивство і так далі, що є основним змістом, скажімо, балад Чайльда. Ці балади є аморальними у всіх мислимих сенсах, за винятком сексуального (бо сексу в них нема), їх конче треба заборонити читати чутливим людям. Але мало хто це усвідомлює: для загалу вони кришталево чисті, бо там нема сексу» [32, с. 200].

Центральною науковою працею Легмана є двотомне дослідження сороміцьких анекдотів. Перший том цієї монументальної праці під назвою «Міркування про непристойні жарти: аналіз сексуального гумору» об'ємом в вісімсот сторінок вперше було опубліковано 1968 року. Праця пережила кілька перевидань і була перекладена французькою та італійською мовами [33]. Другий том ще більший за об'ємом вийшов друком 1975 року під назвою «Без жартів: аналіз сексуального гумору» [34] і також згодом був перевиданий.

В цій праці Легман ставить перед собою чотири цілі. По-перше, здійснити повний і вичерпний огляд англосаксонських (американських і британських) обценних жартів від кінця ХІХ століття до 1960х років. Автор зазначає, що існує тільки одна праця, подібна за масштабами із його задумом, і цією працею

є двотомник українського сміхоеротичного прозового фольклору в упорядкуванні Володимира Гнатюка і Павла Тарасевського [35; 36]. Жодні інші народи не видавали сміхоеротичний фольклор в такому об'ємі. По-друге, Легман планує запровадити послідовну і вичерпну систематизацію непристойних жартів. Він знову ж таки каже, що «тільки Гнатюк і Тарасевський робили це до нього», втім, їх спосіб систематизації — за ознакою етнічності протагоніста або об'єкта жарту — видається йому «штучним» [34, с. 49]. По-третє, він планує простежити історичний розвиток сюжетів, бо на його переконання, «жарти не придумують; вони еволюціонують. Вони приходять до нас з інших країн і цивілізацій усним чи письмовим шляхом, і упродовж століть адаптуються в нових середовищах» [34, с. 50]. Нарешті, по-четверте «і найголовніше», — як пише Легман, — він хоче розпочати психологічний і соціальний аналіз обценних анекдотів.

В своїх працях Легман застосовував психоаналітичний підхід. Мікіта Бротман, автор монографії про життя і творчість Легмана, зазначав, що Легман був прибічником ідей Фроїда і вважав гумор і секс взаємопов'язаними. На великому корпусі матеріалів він показував, що улюблені обценні анекдоти особи є свідченням її сексуальних преференцій. Легман говорив, що улюблені жарти людини є її «психологічним підписом» [37, с. 41—42].

В Європі в цей період, схоже, не було значних публікацій в царині вивчення сороміцького фольклору чи його історії [38].

3. 1980—2000-ті роки, слов'янський фольклор: семіотика еросу

В 1980—1990-ті роки було здійснено чимало видавничих проектів у царині сороміцького фольклору. У 1980-х роках в Белграді, тодішній Югославії, виходить ціла серія книжок під рубрикою «Еротикон», де, зокрема, були опубліковані сороміцькі пісні з рукописної збірки Вука Караджича [39] та перевидані прозові жанри сербохорватського фольклору в записках Фрідріха Крауса [40, с. 5—296] і сербських прислів'їв у записках Караджича і в упорядкуванні Тихомира Дорджевича, що раніше були опубліковані в «Антропофітеї» [40, с. 299—307].

Незважаючи на зростання інтересу до студій сороміцького фольклору, мені не вдалося знайти досліджень історії і публікації знаменитої сороміцької

збірки Вука Караджича, щоб зрозуміти, наскільки повними є згадані публікації. Відомо тільки, що станом на 1887 рік збірку забрав від Міни Вукаманович, доньки Караджича, професор Валтазар Богшич, що в той час служив в кайзерівській королівській придворній бібліотеці [41, с. 49].

1992 року російське видавництво «Ладомир» започатковує серію «Російська потаємна література», в якій вийшло кілька важливих дослідницьких публікацій в сфері «еротичного фольклору». Серед найважливіших згадаю фольклорну збірку «Російський еротичний фольклор» [42], збірник статей «Секс і еротика в російській традиційній культурі» [43], а також двомовний (англо-російський) збірник наукових статей «Ерос і порнографія в російській культурі» [44]. Всі вони були упорядковані Андрієм Топорковим, а остання — в співавторстві з Маркусом Левітом. В цій-таки серії виходить також друком збірка досліджень білоруського еротичного фольклору під редакцією Тетяни Володіної та А. Федосик [45].

Згадаю тут також сучасний перевидання еротичного фольклору південних слов'ян, зібраного і упорядкованого в XIX столітті Фрідрихом Краусом і перекладеного в наш час на російську [46].

Не менш важливим є збірник статей зі слов'янського еротичного фольклору в упорядкуванні Даяна Айдайчича і його ж збірка статей про ерос в слов'янській книжній культурі [47; 48].

Панівною епістемологічною рамкою досліджень цього періоду була етнолінгвістика, структурна семантика і семіотика. Символіка рогів, вінків, засівання, хлібів, жердок і дерев, — все мало свої еротичні референти.

4. 2000—2020 роки: дослідження сороміцького фольклору в Україні: пошук епістемологій

В ранні 2000-ті знаковими були дві публікації в Україні — збірник «Українські сороміцькі пісні», упорядкований Михайлом Красиковим [49], а також збірничок «Бандурка» в упорядкуванні Миколи Сулими [50]. Про острах перед такою літературою свідчить коментар на останній сторінці книжечки, упорядкованої Сулимою. Там робітники друкарні «Київська книжкова фабрика» (навіть не видавництва, а саме друкарні) опублікували дисклеймер: «Друкарня не несе відповідальності за зміст видання». У виданні було оприлюднено сороміцький фоль-

клор у записках українських діячів і письменників, зокрема Гоголя, Шевченка, Франка, Максимовича та інші. Серед книжкових видань згадаю також два збірники, що ми упорядкували разом з Оленою Боряк. Це збірник статей «Етнографія статевого життя і тілесності», де оприлюднено дослідження Олександри Бріциної про «місце еротичного в народній культурі», Василя Балущка про сексуальну символіку в Радянській Армії, Олександра Курочкіна про еротичну символіку у весілі, Михайла Чучка про статеві взаємини в традиційному середовищі Буковини, Тетяни Володіної «про роги, чоловічі і жіночі», та багатьох інших [51]. А також видання архівних матеріалів сороміцького фольклору «Криптії Федора Вовка», що вийшла друком у видавництві Критика в 1918 року [52].

В цей період в Україні росте кількість публікацій, в яких вивчаються різні аспекти сороміцького фольклору. Згадаю тут кілька статей, зокрема статті Андрія Вовчака, які досліджують історію вивчення сороміцького фольклору в Галичині і в німецькомовних публікаціях [53; 54], стаття Ірини Коваль-Фучило про сороміцькі голосіння [55], дослідження Тетяни Шевчук про еротичну символіку поліських пісень [56], стаття Михайла Хая про сороміцький елемент в танцювально-приспівковому фольклорі [57], стаття Юрія Горблянського про бойківські «криптії-мініатюри» [58] та багато інших. Всі ці дослідження віддзеркалюють пошук епістемологій, що допомогли б зрозуміти феномен сороміцьких текстів, що побутували в народній культурі.

Висновки. В цій статті було здійснено огляд основних публікацій і європейських та північноамериканських авторів, що в період між 1920 і 2020 роками вивчали сороміцький фольклор. Було запропоновано чотири основні хронологічні періоди, що відповідають чотирьом основним методологічним рамками, які застосовувалися до вивчення сороміцького фольклору. Це медико-соціологічні дослідження початку XX століття, згодом психоаналіз, що був популярний в дослідженнях 1960-х і 1970-х років; семіотичні дослідження наприкінці XX століття і методологічний пошук сучасних українських досліджень сороміцького фольклору.

1. Маєрчик М. Еротичний фольклор як дискурсивна категорія. *Криптії Федора Вовка: винайдення сороміцького фольклору*.

- міцького. *Етнографія сексуальності на межі ХІХ—ХХ століть*. Упоряд. Маєрчик М., Боряк О. Київ: Критика, 2018. С. 1—50.
2. Боряк О., Маєрчик М. До історії етнографії статевого життя та записів соромицького фольклору (замість вступного слова). *Етнографія статевого життя й тілесності*. Укл., наук. ред. О. Боряк, М. Маєрчик. Київ: Центр культурно-антропологічних студій, 2013. С. 9—16.
 3. *ВАНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 1—5. Од. зб. 389. Арк. 46—111. Танцюра Г. Збірка народних поговірок — побутових, (лайок), соромицьких, російських, соромицьких загадок та нісенітниць. Записано в с. Зятківцях Гайсинського району Тульчинської округи (Поділля) Гнатом Трохимовичем Танцюрою на протязі 1921—1929 рр.
 4. *ВАНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 1—5. Од. зб. 451. 61 арк. Карнаухова І. Казки, записані в Сталінській області, 1930.
 5. *ВАНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 1—5. Од. зб. 410. 119 арк. Матушевська Д.О. Пісні, веснянки, частушки, прислів'я, загадки, власні записи та записи різних осіб, 1925.
 6. *ВАНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 1—5. Од. зб. 386. 72 арк. Дроботюк І. Перекази, пісня, частушки, коломийки, приспівки до танців, вірші, народний календар, родинна обрядовість та інше, 1915.
 7. *ВАНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 1—4. Од. зб. 291. 31 арк. Пашківський А. Загадки, 1929.
 8. Денисенко В. «Шлюбний ритуал та обряди на Україні» Хв.К. Вовка у першій — болгарській і другій — французькій редакції. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні: примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народня творчість та її соціологічні підстави*, за редакцією К. Грушевської. № 2—3. Київ, 1928. С. 143—161.
 9. Волков Ф. Свдбарскитѣ обреди на славянскитѣ народи. *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. София: Държавна печатница, 1890—1891. Т. III. С. 137—78; Т. IV. С. 194—230; Т. V. С. 204—32.
 10. Volkov Theodore. Rites et usages nuptiaux en Ukraine. *L'Anthropologie*. 1891—1892. Vol. II. С. 160—184, 408—437, 537—587; Vol. III. С. 541—588.
 11. Савченко Ф. Парубоцькі та дівоцькі громади на Україні. *Первісне Громадянство та його пережитки на Україні: примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народня творчість в соціологічному освітленню*. За ред. К. Грушевської. 1926. № 3. С. 85—92.
 12. Грушевська К. З примітивного господарства. Кілька завважень про засоби жіночої господарчої магії у зв'язку з найстаршими формами жіночого господарства. *Первісне Громадянство та його пережитки на Україні: примітивна культура та її пережитки на Україні, соціальна преісторія, народня творчість та її соціологічні підстави*. 1927. № 1—3. С. 9—44.
 13. Грушевський М. *Початки громадянства (генетична соціологія)*. 1921. 328 с.
 14. Шейтанов Н. Сексуалната философия на българина. *Философски преглед*. № 3. 1932. С. 241—256.
 15. Шейтанов Н. Еротици космогонии на Балкана. *Философски преглед*. № 3—4. 1934. С. 300—312.
 16. Шейтанов Н. Увод в българската сексология. *Философски преглед*. № 5. 1935. С. 428—41.
 17. Шейтанов Н. Сексокрация. *Философски преглед*. № 2. 1936. С. 149—161.
 18. Гидиков С. Половата свитост на българина като основа на неговия характер. *Философски преглед*. № 6. № 2. 1934. С. 123—32.
 19. Костић А. *Сексуално у српској народној поезији*. Београд: Народна штампарија Мирко Дробац, 1933. 80 с.
 20. Obratil K. *Kryptadia: prispevku ke studiu pohlavniho zivota naseho lidu*. Issue 1—3. Praha: Soukromy tisk, nakladem vlastnim, 1932—1939.
 21. Никифоров А. Эротика в великорусской народной сказке. *Секс и эротика в русской традиционной культуре: Сб. статей*. Сост. А. Топорков. Москва: Ладомир, [1929], 1996. С. 509—518.
 22. Адрианова-Перетц В. Символика сновидений Фрейда в свете русских загадок. *Секс и эротика в русской традиционной культуре: Сб. статей*. Сост. А. Топорков. Москва: Ладомир, [1935], 1996. С. 519—528.
 23. Богатырев П. Игры в похоронных обрядах Закарпатья. *Секс и эротика в русской традиционной культуре: Сб. статей*. Сост. Андрей Топорков, пер. с фр. Т. Цивьян. Москва: Ладомир, [1926], 1996. С. 484—508.
 24. Волошин П. История Украинского научно-исследовательского института клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии. *История украинской психиатрии. Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи)*. Под общ. ред. И.И. Кутько, П.Т. Петрюка. Б. в., 1994. С. 3—7.
 25. Гуревич З., Ворожбит А. *Статеве життя селянки*. Харків: Медвидав, 1931. 106 с.
 26. Гуревич З., Гроссер Ф. *Сучасне полове життя (соціально-гігієнічне дослідження)*. Харків: Державне видавництво України, 1928. 142 с.
 27. Галичева Н., Петрова З., Огнев В. Видный социал-гигиенист З.А. Гуревич. *Медицина сьогодні і завтра*. № 4 (61). 2013. С. 38—42.
 28. Кос М. *Про полове справи*. Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1908. 80 с.
 29. Єфімов А. *Як з'ясувати дітям статеве питання*. Харків: Видавництво Наукова думка, 1930. 29 с.

30. Глезер М. *Статеве життя*. Харків: Наукова Думка, 1930. 62 с.
31. Frank A. Hoffmann. Panel on Folk Literature and the Obscene: Introduction. *The Journal of American Folklore* 75. № 297. 1962. P. 189.
32. Legman G. Misconceptions in Erotic Folklore. *Journal of American Folklore* № 75. Issue 297. 1962. P. 200—208.
33. Gershon L. *Rationale of the Dirty Joke: Rationale of the Dirty Joke*. New York: Grove Press, 1968. 811 p.
34. Gershon L. *No Laughing Matter: An Analysis of Sexual Humor*. New York: Breaking Point, 1975. 992 p.
35. Tarasevskij P. *Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes: Folkloristische Erhebungen aus der russischen Ukraina. Dreihundertneunzehn Schwänke und novellenartiger Erzählungen, die in der Gegend von Kupjansk und Sebekyno der Gouvernements Charkiv und Kursk gesammelt worden. Teil I. Einleitung und Parallelnachweise von Volodymyr Hnatjuk, Vorwort und Erläuterungen von Friedrich Salomo Krauss. Vol. 3. Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia. Leipzig: Deutsche Verlagsgesellschaft, 1909. 457 p.*
36. Hnatjuk V. *Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes in Osterreich-Ungarn. Folkloristische Erhebungen. Teil II. Vol. 5. Beiwerke zum Studium der Anthropophyteia. Leipzig: Ethnologischer Verlag, 1912. 468 p.*
37. Brotzman M. *Funny Peculiar. Gershon Legman and the Psychopathology of Humor*. New York, London: Routledge, 2004. 174 p.
38. Coffin T. *The Proper Book of Sexual Folklore*. New York: The Seabury Press, 1978.
39. Karadzic V. *Crven ban: erotske narodne pesme, izabrao i priredio Blagoje Jastrebic*. Beograd: Prosveta, 1981. 162 p.
40. Fridrih S. Kraus, ред. *Mrsne price: erotska, sodomijska i skatoloska narodna proza*, priredio i izabrao Dusan Ivanic. Beogradski izdavacko-graficki zavod, 1986. 320 p.
41. Бёрт Р. Фридрих Саломо Краус (1859—1938). Автобиографические сведения и документы по библиографии фольклориста, литератора и сексолога. Краус Фридрих С. *Заветные истории южных славян: в 2-х т.* Сост., подг. текстов, примеч., указат., библиограф. Л. Бессмертных, пер. с нем. А. Москвин, А. Фролов. Т. 1. Москва: Ладомир, [1990], 2009. С. 7—134.
42. *Русский эротический фольклор: песни, обряды и обрядовый фольклор, народный театр, заговоры, загадки, частушки*. Сост. А. Топорков. Москва: Ладомир, 1995. 647 с.
43. *Секс и эротика в русской традиционной культуре*. Составитель А. Топорков. Москва: Ладомир, 1996.
44. *Eros and Pornography in Russian Culture*. Ed. by M. Levitt, A. Toporkov. Moscow: Lodomir, 1999. 700 p.
45. *Белорусский эротический фольклор*. Изд. подгот. Т. Володина, А. Федосик. Москва: Ладомир, 2006.
46. Краус Ф. *Заветные истории южных славян: в 2-х т.* Сост. Л. Бессмертных, пер. с нем. А. Москвин, А. Фролов. Москва: Ладомир, 2009.
47. *Erotsko u folkloru Slovena: zbornik radova*. Priredio Dejan Ajdacic. Beograd: Стубови културе, 2000.
48. Ајдачич Д. *Еротославија: преображења Ероса у словенским књижевностима. Erotoslavija: preobrahenja Erosa u slovenskim knjihevnostima*. Beograd: Albatros Plus, 2013.
49. *Українські сороміцькі пісні*. Упор., передм., прим. М. Краси́ков. Харків: Фоліо, 2003. 286 с.
50. Сулима М. *Бандурка: українські сороміцькі пісні в записках З. Доленги-Ходаковського, М. Максимовича, П. Лукашевича, М. Гоголя, Т. Шевченка, П. Чубинського, Хв. Вовка, І. Франка, В. Гнатюка*. Упор. та автор передмов до розділів М. Сулима. Київ: Дніпро, 2001. 280 с.
51. *Етнографія статевого життя й тілесності*. Укл., наук. ред. О. Боряк, М. Маєрчик. Київ: Центр культурно-антропологічних студій, 2013. 285 с.
52. *Криптадії Федора Вовка: винайдення сороміцького. Етнографія сексуальності на межі XIX—XX століть*. Упоряд. Маєрчик М., Боряк О. Київ: Критика, 2018. 470 с.
53. Вовчак А. Збірник українських криптадій «Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes...» (Ляйпциг, 1909—1912): його історія та рецепція. *Записки Наукового товариства імені Шевченка; Праці Секції етнографії і фольклористики*. Т. ССLIX. 2010. С. 639—693.
54. Вовчак А. Володимир Гнатюк — дослідник українських криптадій. *Наукові записки. Літературознавство*. Вип. 4. 1999. С. 96—117.
55. Коваль-Фучило І. Сороміцькі голосіння як жанровий різновид української голосильної традиції. *Міфологія і фольклор*. № 2—3. 2013. С. 70—75.
56. Шевчук Т. «Була в мене парова машина...»: ковальський код жартівливих пісень Житомирського Полісся з подвійною «приспівкою». *Міфологія і фольклор: загальноукраїнський науково-освітній журнал*. № 1—2. 2005. С. 46—52.
57. Хай М. Сороміцький елемент в українському танцювально-приспівковому фольклорі (до проблеми творення інструментального кітчю). *Народна творчість та етнографія*. № 2. 2007. С. 22—29.
58. Горблянський Юрій. Народні криптадії-мініатюри із Бойківщини: pro et contra. *Міфологія і фольклор*. Вип. 1—2. 2014. С. 120—136.

REFERENCES

Mayerchuk, M., & Boriak, O. (Eds.). (2018). «Erotic Folklore as Discursive Category». *Inventing the Obscene. The Hidden Collections of Fedir Vovk: The Ethnography of Sexuality in the Late 19th and Early 20th Centuries* (Pp. 1—50). Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].

- Mayerchuk, M., & O. Boriak (Eds.). (2013). «History of Ethnography-of-Sexuality and Obscene Folklore». *Ethnology of Sexuality and the Body* (Pp. 9—16). Kyiv: Center for Cultural Anthropological Studies [in Ukrainian].
- Tantsiura, H. Collection of folk proverbs — traditional, bawdy, Russian, bawdy riddles, and fables. Recorded in village Ziatkivtsi, Haisyn district Tulchyn area (Podillia) by Hnat Trokhymovych Tantsiura in 1921—1929. *VANFRF IMFE NANU*. Fonds 1—5. Item 389. Pp. 46—111 [in Ukrainian].
- Karnaukhova, I. Tales recorded in Stalin region, 1930. *VANFRF IMFE NANU*. Fonds 1—5. Item 451 [in Ukrainian].
- Matushevskya, D.O. Songs, vesnianky, chastuchy, proverbs, riddles recorded by me and others, 1925. *VANFRF IMFE NANU*. Fonds 1—5. Item 410 [in Ukrainian].
- Drobotiuk, I. Legends, songs, chastushky, kolomyiky, dancing songs, poems, folk calendar, family rituals and others, 1915. *VANFRF IMFE NANU*. Fonds 1—5. Item 386 [in Ukrainian].
- Pashkivskiy, A. Riddles, 1929. *VANFRF IMFE NANU*. Fonds 1—4. Item 291 [in Ukrainian].
- Denysenko V. (1928). «Wedding rituals and rites in Ukraine» by Khv. Vovk in the first Bulgarian and the second French edition. *Primitive society and its remnants in Ukraine*, 2—3, 143—161 [in Ukrainian].
- Volkov, F. (1890—1891). The wedding rites of the Slavic peoples. *Sbornik za narodny umotvorenia, nauka i knizhnina* (Vol. III, pp. 137—178; Vol. IV, pp. 194—230; Vol. V, pp. 204—232) [in Bulgarian].
- Volkov, Theodore. (1891—1892). Wedding rites and customs in Ukraine. *L'Anthropologie* (Vol. II, pp. 160—184, 408—437, 537—587; Vol. III, pp. 541—588) [in French].
- Savchenko, F. (1926). Fellows and girls communities in Ukraine. *Primitive society and its remnants in Ukraine*, 3, 85—92 [in Ukrainian].
- Hrushevskya, K. (1927). On primitive domestic affairs: Several comments about women's domestic magic in relation to the oldest forms of women's domestic affairs. *Primitive society and its remnants in Ukraine*, 1—3, 9—44 [in Ukrainian].
- Hrushevskiy, M. (1921). Beginnings of citizenship. [in Ukrainian].
- Sheitanov, N. (1932). Sexual philosophy of Bulgarians. *Filosofski prehled*, 3, 241—256 [in Bulgarian].
- Sheitanov, N. (1934). Erotic cosmology in Balkans. *Filosofski prehled*, 3—4, 300—312 [in Bulgarian].
- Sheitanov, N. (1935). Introduction to Bulgarian sexology. *Filosofski prehled*, 5, 428—41 [in Bulgarian].
- Sheitanov, N. (1936). Seksokratia. *Filosofski prehled*, 2, 149—161 [in Bulgarian].
- Gidikov, S. (1934). Sexual constraint of Bulgarian as a foundation of his character. *Filosofski prehled*, 6, 123—32 [in Bulgarian].
- Kostich, A. (1933). *Sexuality in Serbian folk poetry*. Beograd: Narodna shtampariya Myrko Drobats [in Serbian].
- Obratil, K. (1932—1939). *Kryptadia: contributions to the study of the sexual life of our people* (Issue 1—3). Praha: Soukromy tisk, nakladem vlastnim [in Czech].
- Nikiforov, A., & Toporkov, A. (Ed.). (1996). Erotica in the Great Russian tale. *Sex and erotica in the Russian traditional culture* (Pp. 509—518). Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Adrianova-Perets, V., & Toporkov, A. (Ed.). (1996). Symbolism of dreams by Freud in light of the Russian riddles. *Sex and erotica in the Russian traditional culture* (Pp. 519—528). Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Bogatyriov, P., & Toporkov, A. (Ed.). (1996). Games in funeral rites of Transcarpathia. *Sex and erotica in the Russian traditional culture* (Pp. 484—508). Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Voloshyn, P. (1994). History of the Ukrainian Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry. *History of Ukrainian Psychiatry* (Pp. 3—7) [in Russian].
- Gurevich, Z., & Vorozhbyt, A. (1931). *Sex life of a peasant woman*. Kharkiv: Medvydav [in Ukrainian].
- Gurevich, Z., & Grosser F. (1928). *Contemporary sex life*. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
- Halicheva, N., Petrova, Z., & Ohnev, V. (2013). Famous social-hygienist Z. Gurevich. *Medicine today and tomorrow*, 4 (61), 38—42 [in Ukrainian].
- Kos, M. (1908). *About sex life*. Lviv: NTSH [in Ukrainian].
- Yefimov, A. (1930). *How can we explain sex life to children*. Kharkiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Hlezer, M. (1930). *Sex life*. Kharkiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Hoffmann, F. (1962). Panel on Folk Literature and the Obscene: Introduction. *The Journal of American Folklore* 75, 297, 189.
- Legman, G. (1962). Misconceptions in Erotic Folklore. *Journal of American Folklore*, 75 (297), 200—208.
- Legman, G. (1968). *Rationale of the Dirty Joke: Rationale of the Dirty Joke*. New York: Grove Pres.
- Legman, G. (1975). *No Laughing Matter: An Analysis of Sexual Humor*. New York: Breaking Point.
- Tarasevskiy, P. (1909). *The Sex Life of the Ukrainian Peasants: Folkloric Surveys from the Russian Ukraine* (Vol. 3). Leipzig: Deutsche Verlagaktiengesellschaft [in German].
- Hnatjuk, V. (1912). *The sex life of the Ukrainian peasants in Austria-Hungary* (Vol. 5). Leipzig: Ethnologischer Verlag [in German].
- Brottman, M. (2004). *Funny Peculiar. Gershon Legman and the Psychopathology of Humor*. New York, London: Routledge.
- Coffin, T. (1978). *The Proper Book of Sexual Folklore*. New York: The Seabury Press.
- Karadzic, V. (1981). *Crven ban: erotske narodne pesme*. Beograd: Prosveta.
- Fridrih S. Kraus, (Ed.). (1986). *Stories: erotic, sodomic and scatological folk prose, organized and chosen by Dusan Ivanic*. Belgrad Publishing and Graphics Institute.
- Burt, R.F. (2009). *S. Krauss (1859—1938): Testimonials and materials for the bibliography of folklorist, writer and sex researcher. South Slavs' secret stories* (Pp. 7—134). Moscow: Ladomyr [in Russian].

- Toporkov, A. (Ed.). (1995). *Russian erotic folklore*. Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Toporkov, A. (Ed.). (1996). *Sex and erotica in the Russian traditional culture*. Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Levitt, M., & Toporkov, A. (Eds.). (1999). *Eros and Pornography in Russian Culture*. Moscow: Ladomir.
- Volodina, T., & Fedosik, A. (Eds.). (2006). *Belorussian erotic folklore*. Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Kraus, F. (2009). *South Slavs' secret stories*. Moscow: Ladomyr [in Russian].
- Ajdachyĥ, D. (Ed.). *Erotic in Slavic folklore: a collection of papers*. Beograd: Stubovy kulture.
- Ajdachyĥ, D. (2013). *Erotoslavija: the Transfiguration of Eros in Slavic Literatures*. Beograd: Albatros Plus.
- Krasykov, M. (Ed.). (2003). *Ukrainian bawdy songs*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Sulyma, M. (Ed.). (2001). *Bandurka: Ukrainian bawdy songs recorded by Z. Dolenga-Khodakivskyyi, M. Maksymovych, P. Lukashevych, M. Hohol, T. Shevchenko, P. Chubynslyi, F. Vovk, I. Franko, V. Hnatiuk*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Mayerchuk, M., & Boriak, O. (Eds.). (2013). *Ethnology of Sexuality and the Body*. Kyiv: Center for Cultural Anthropological Studies [in Ukrainian].
- Mayerchuk, M., & Boriak, O. (Eds.). (2018). *Inventing the Obscene. The Hidden Collections of Fedir Vovk: The Ethnography of Sexuality in the Late 19th and Early 20th Centuries*. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
- Vovchak, A. (2010). Collection of the Ukrainian kryptadia «Das Geschlechtleben des ukrainischen Bauernvolkes...» (Leipzig, 1909—1912): its history and reception. *Zapysky NTSH* (Vol. CCLIX, pp. 639—693) [in Ukrainian].
- Vovchak, A. (1999). Volodymr Hnatiuk — a researcher of the Ukrainian kryptadia. *Scholarly Notes: Literary Studies*, 4, 96—117 [in Ukrainian].
- Koval-Fuchylo, I. (2013). Bawdy lamentations as genre of the Ukrainian weeping tradition. *Mythology and Folklore*, 2—3, 70—75 [in Ukrainian].
- Shevshuk, T. (2005). «I used to have a steam machine...»: blacksmith code of the Zhytomyr Polissia facetious songs with double «refrain». *Mythology and Folklore*, 1—2, 46—52 [in Ukrainian].
- Khai, M. (2007). Bawdy elements in the Ukrainian dance folklore. *Folk Art and Ethnology*, 2, 22—29 [in Ukrainian].
- Horblianskyi, I. (2014). Folk miniature kryptadia from Boikivshchyna: pro et contra. *Mythology and Folklore*, 1—2, 120—36 [in Ukrainian].